

BÖLÜM 4

Boğaziçi Kültürel Coğrafyasında Yalılar

Elif KAHYA¹

GİRİŞ

Kültürel Coğrafya, tabiatın belirli bir kültür grubunun etkisiyle değişim sürecini inceler. Her bir kültürün doğayı kendine has algılama biçimi kullanımı değiştirmiş, bu da ortaya çıkan öğelere yansımıştır. İnsan topluluklarının beslenme, barınma, dinlenme vb. gibi temel ihtiyaçlarını büyük ölçüde kazanıp sürdürdükleri mekân olan konut, kültürel etkilerle şekillenen ve toplumların kimliğini yansıtan bir yapı birimi olarak karşımıza çıkar. Kültüre ilişkin tüm olay ve olguların *nerede* gerçekleştiğine cevap arayan Kültürel Coğrafya için, ailece yaşam olanağı sağlayan konutlar mekân üzerindeki önemli kaynaklardır. Bu yapılar bir nevi içinde bulunduğu kültürün kaynak alanı (kültür ocağı) olarak görülebilir. Türk konut kültürü içinde yalılar, tarihsel süreçte Boğaziçi'nde meydana gelen kültürel etkileşimi mimari plan, üslup ve süsleme özellikleriyle görsel bir şölen oluşturarak yansımaları bakımından ender olup kültürel coğrafyaya konu olmaktadır. Bu çalışmada, Türk kültürünün etkisiyle oluşmuş Boğaziçi yalılarının tarihsel süreç içinde geçirdiği değişim coğrafi faktörler ve kültürel etkiler ışığında incelenmiştir. Tarihi ve turistik açıdan da önem teşkil eden bu yapıların günümüzdeki durumları saptanarak fonksiyonel değişimleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada literatür taraması yapılarak konuyla ilgili kaynaklar toplanmış ve çeşitli kurumların verilerinden faydalanılmıştır. Alana gerçekleştirilen arazi çalışmalarında gözlemler yapılarak ilgili kısımlar fotoğraflanmıştır.

Boğaziçi Yalılarının Tarihçesi

Genellikle yazın oturulmak için deniz, nehir gibi su kenarlarında inşa edilen konut, sahil evi (Eruz, 2013) olarak tanımlanan yalılar, Boğaziçi'nde Osmanlı Devleti'nin Türkler tarafından fethini izleyen dönemlerde sayfiye konut tipi olarak ortaya çıkmıştır. Bu yapılar ilk olarak Boğaziçi kıyılarında görülmese de kimliğini ve ününü burada kazanarak bir yaşam kültürünün en önemli ögesi olmuştur (Eldem, 1984).

¹ Araştırma Görevlisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, elifkahya@ohu.edu.tr

etkinlikler sırasında verilen zararlar (havai fişek atılması vs.) da yalıları olumsuz etkilemektedir. Ayrıca yol yapımı gibi faaliyetler, yalıların tarihi dokusuna zarar verebilmekle birlikte onları leb-i derya karakterinden (deniz kenarından) uzaklaştırarak sahilhane niteliği kazanmalarına neden olmaktadır. Boğaziçi'nde sahilhane yoğunluğunun en fazla olduğu yer Sarıyer'dir. Günümüzde yalıların müze, ofis, dizi-film seti vb. farklı fonksiyonlarda kullanılması turistik çekiciliği artırmış ve Boğaziçi yalıları düzenlenen turlarla kültür turizmine katılmıştır. Bu bakımdan yalıların özgünlüğünü koruması, kalıcılığının arttırılabilmesi, ülkemiz kültür ve turizminde hak ettiği değeri bulabilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (2011). İstanbul'da Kentsel Mimari. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akçura, G. Deniz Hamamları, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994:3, 24-25.
- Aysel, N. (2004). Mimari Tasarımın Biçimlenmesinde Bir Çevre Faktörü Olarak 'Su' ve Boğaziçi Örneği, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.
- Aysu, Ç. (1989). Boğaziçi'nde Mekansal Değişim, İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Bakır, B. (2003). Mimaride Rönesans ve Barok / Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri. Ankara: Nobel Yayınları.
- Bektaş, C. (2013). Türk Evi. İstanbul: YEM Yayınları.
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Selamlık, 1997:2, 1629. İstanbul: YEM Yayınları.
- Eldem, S.H. (1954). Türk Evi Plan Tipleri. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Eldem, S.H. (1984). Türk Evi Osmanlı Dönemi, Cilt I. İstanbul: T.A.Ç. Vakfı Yayınları.
- Erdenen, O. (2006). Boğaziçi Sahilhaneleri. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı.
- Eruz, F. Yalı, TDV İslam Ansiklopedisi, 2013, 301-306.
- Erinç, S. İstanbul Boğazı ve Çevresi (Doğal Ortam: Etkiler ve Olanaklar). İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi, 1974-1977:20-21:1-24.
- Eyice, S. Batı Sanat Akımlarının Değiştirdiği Osmanlı Dönemi Türk Sanatı, Türkler, 2002:15, 288-307.
- Genim, M. S. Yalılar, İstanbul Ansiklopedisi, 2010, 979-998.
- Günay, R. (2014). İstanbul'un Kaybolan Ahşap konutları. İstanbul: YEM Yayınları.
- Hasol, D. Art-Nouveau, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, 1975, 40. İstanbul: YEM Yayınları.
- Hasol, D. Sofa, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, 1975, 400. İstanbul: YEM Yayınları.
- Kargı, H. Hasib Paşa Yalısı, TDV İslam Ansiklopedisi, 1997, 381-383.
- Kuban, D. Yalılar, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994:7, 417-422.
- Kuban, D. Ev Mimarisi, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994:3, 227-234.
- Kuban, D. (1969). İstanbul'un Tarihi Yapısı, Tarihi Gelişme, Şehrin Yapısının Özellikleri Koruma Yöntemleri, İstanbul Belediyesi Nazım İmar Planı Bürosu için hazırlanan rapor, çoğaltma.
- Kuban, D. (1996). İstanbul Bir Kent Tarihi: Bizantion, Kostantionopolis. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Kuban, D. (2018). Türk Ahşap Konut Mimarisi 17.-19. Yüzyıllar. (Üçüncü baskı) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kurter, A., Altıok, H. & Alpar, Ş.B. (1998). İstanbul Boğazı'nda Su Kütlesi Hareketleri. Büyükşehirlerde Atıksu Yönetimi ve Deniz Kirlenmesi Kontrolü Sempozyumu, 18-20 Kasım 1998, İstanbul, Türkiye, s.109-122.
- Sakaoğlu, N. Harem, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994:3, 551-556.
- Sakaoğlu, N. Selamlık, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994:3, 493-494.

- Saner, T. (2008). Boğaziçi Yapılarındaki Mimari Üsluplar, Geçmişten Günümüze Boğaziçi I içinde (s.119-134). İstanbul: İBB Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı & TAÇ Vakfı Yayınları.
- Şimşek, M.S. (2017). İstanbul'un 100 Yalısı, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Yenigün, S. (2008). Boğazın İncileri Yalılar; Asya Yakası Boğaz Yalıları. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.